

MÜSELSEL

defa İbn Hibbân el-Büstî'nin *el-Müsel-selât* adıyla (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XX, 452) bir araya getirdiği bilinmektedir. Daha sonra aynı isimle Ebû Bekir İbn Şâzân el-Bağdâdî, Ebû Nuaym el-İsfahânî, Müstağfirî eser yazmış (son üç eser için bk. Kettânî, s. 82), Hatîb el-Bağdâdî biri üç cüz halinde *el-Müsel-selât* (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 292), diğeri *Müsel-selü'l-ıdeyn* (İÜ Ktp., AY, nr. 1894) adıyla iki çalışma yapmış, ayrıca İsmâil b. Ahmed et-Teymî *el-Müsel-selât* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, Hadis, nr. 51), Ebü'l-Kâsım İbn Asâkir *el-Müsel-selât ve Müsel-selü'l-ıd* (a.g.e., XX, 560), Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Dîbâcî *Müsel-selât* (Elbânî, s. 278), İbn Beşkûvâl *Müsel-selât* (DİA, XIX, 377) ve Ebû Mûsâ el-Medînî *Nühzetü'l-huffâz* (nşr. Abdürredî Muhammed Abdülmuhsin, Beyrut 1406/1986; nşr. Mecdî Seyyid İbrâhim, Kahire 1990) isimle eserler telif etmişlerdir. Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî *el-Müsel-selât* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 37, vr. 6-27; nr. 98), İbnü't-Taylesân *el-Cevâhirü'l-mufaşşalât fi'l-eğâdîşî'l-müsel-selât* (Kettânî, s. 83), Ziyâeddin el-Makdisî *el-Müsel-selât* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 10, vr. 1/1-9), Ale-müddin es-Sehâvî *el-Cevâhirü'l-mükellele fi'l-eğâdîşî (ahbâri)'l-müsel-sele* (*Keşfü'z-zunûn*, I, 617), İbn Müsdî *el-Müsel-selât* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 103, vr. 172-177), Zehebî *el-'Uz-bû's-sel-sel fi'l hadîşî'l-müsel-sel* (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1130), Alâî *el-Müsel-selât* (Kettânî, s. 83-84), Necmeddin İbn Fehd *el-Müsel-selât* (a.g.e., s. 84) adlı kitaplarını kaleme almışlardır. Şemseddin es-Sehâvî *el-Müsel-selât*'nda 100 hadisi değerlendirmiştir (a.g.e., a.y.). Süyûtî'nin bu konuda *el-Müsel-selâtü'l-kübrâ* (Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, Hadis, nr. 323, Teymûr; Süleymaniye Ktp., Hamidiye, 179/2, vr. 73-77), *Muhtaşarü'l-Müsel-selâti'l-kübrâ* (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 988) ve *Ciyâdü'l-müsel-selât* (a.g.e., a.y.) isimli üç eseri bulunmaktadır. İbn Akile'nin Hicaz, Yemen ve Suriye bölgelerinde yaygın olan kırk beş müsel-sel hadisi ihtiva eden *el-Fevâ'idü'l-celîle*'sinin birçok yazma nüshası vardır (DİA, XIX, 305). Murtazâ ez-Zebîdî, *et-Ta'likâtü'l-celîle 'alâ Müsel-selâti İbn 'Akile* adlı bir müstahrec kaleme almıştır (Princeton Üniversitesi Ktp., Garrett, nr. 775). Şemseddin Muhammed b. Tayyib el-Fâsî, *'Uyünü'l-mevâridi'l-müsel-sele min 'uyünü'l-esânîd* olarak da bilinen *el-Müsel-selât*'nda (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 317) 300'den fazla müsel-sel hadis zikredip bunlara

dair ayrıntılı bilgi vermiş, Abdülhafız el-Fâsî *el-Âyâtü'l-beyyinat fi şerhi ve tahrici eğâdîşî'l-müsel-selât*'nda (Fas, ts. [Matbaatü'l-vataniyye]) derlediği müsel-sel hadisleri ele almıştır. Muhammed Abdül-bâki el-Eyyûbî *el-Menâhilü's-selsele fi'l-eğâdîşî'l-müsel-sele*'sinde (Kahire 1357/1938; Beyrut 1403/1983) 212 rivayete yer vermiş, İbrâhim b. Hasan el-Kürânî *el-Eğâdîşü'l-müsel-sele* (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 2069), Abdurrahman b. Muhammed el-Küzberî *el-Hadîşü'l-müsel-sel* (İÜ Ktp., AY, nr. 2253), Kavukcî *Müsel-selât* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Âmm, nr. 9140, vr. 1-146), Muhammed Ali b. Zâhir el-Veterî *et-Tuhtetü'l-Medeniyye fi'l-müsel-selâti'l-Veteriyye* (Kırım 1906) ve Muhammed Yâsîn el-Fâdânî *el-'Ucâle fi'l-eğâdîşî'l-müsel-sele* (baskı yeri ve tarihi yok) adlı eserlerini kaleme almışlardır.

Müsel-sel hadislerin tamamını bir araya getirme gayretleri yanında belli konularla ilgili olanları ihtiva eden birçok cüz ve risâle telif edilmiştir. Ebû Tâhir es-Silefî'nin *el-Müsel-sel bi'l-evveliyye* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 85, vr. 133-140) ve *Hadîşü'l-muşâfağa* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 2, vr. 79-80), Alâeddin Ali b. İbrâhim eş-Şâfiî'nin *el-Cüz'ü'l-müsel-sel bi'l-evveliyye* (Milî Kütüphane, nr. 145/1), Takıyyüddin es-Sübki'nin *el-Müsel-selât bi'l-evveliyye* (Kettânî, s. 82), İbnü'l-İrâkî'nin *el-Müsel-selât bi'l-evveliyye* (a.g.e., a.y.), Ahmed b. Hasan el-Cevherî'nin *el-Cevâhirü'l-behiyye 'alâ hadîşî'r-raḥmeti'l-müsel-seli bi'l-evveliyye* (Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 836/1), İbrâhim Tâhir Efendi'nin *Senedü Fâtihati'l-müsel-sel bi'l-ḳasem* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3680) adlı eserleri bunlardan birkaçıdır (müsel-sele dair diğer eserler için bk. Kettânî, [Özbek], s. 122-129).

BİBLİYOGRAFYA :

Dârimî, "Cihâd", 1; Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 62; Hâkim en-Nisâbüri, *Ma'rifetü 'ulümü'l-hadîş* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Medine 1397/1977, s. 29-34; İbnü's-Salâh, *'Ulümü'l-hadîş* (nşr. Nüreddin İtr), Dimaşk 1406/1986, s. 275-276; Nevevî, *İrşâdü't-tullâbi'l-hakâ'ik* (nşr. Nüreddin İtr), Beyrut 1411/1991, s. 183-185; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 292; XX, 452, 560; XXI, 141; a.mlf., *el-Mûḳıza* (nşr. Abdülfettâh Ebû Guddê), Beyrut 1405, s. 43-44, 103-113; Ebü'l-Fidâ İbn Kesir, *İhtîşâru 'Ulümü'l-hadîş (el-Bâ'isü'l-haşiş içinde)*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübî'l-İlmiyye), s. 168-169; İrâkî, *Fethü'l-muğîs*, s. 326-329; İbn Hacer el-Askalânî, *Nühzetü'n-nazar fi tavzîhi Nuḥbeti'l-fiker* (nşr. Nüreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 120; Süyûtî, *Tedribü'r-râvi* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Beyrut 1409/1989, II, 187-189; *Keşfü'z-zunûn*, I, 617; II, 1130; Abdülhây

el-Leknevî, *Zaferü'l-emânî* (nşr. Abdülfettâh Ebû Guddê), Beyrut 1416, s. 268-318; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 81-85; a.e. (Özbek), s. 122-129; Elbânî, *Maḥtûḫât*, s. 278; Talât Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1980, s. 310-313; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve İstılahları* (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1981, s. 212-216; M. Abdülbâki el-Eyyûbî, *el-Menâhilü's-selsele fi'l-eğâdîşî'l-müsel-sele*, Beyrut 1403/1983; Muhammed b. Muhammed Ebû Şehbe, *el-Vasîf fi 'ulüm ve muştalaḫi'l-hadîş*, Cidde 1403/1983, s. 414-424; Ahmed Ömer Hâşim, *Ḳavâ'idü'uşûli'l-hadîş*, Beyrut 1404/1984, s. 164-167; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 278-281; Abdulhamit Birışık, "İbn Akile", *DİA*, XIX, 305; Nadir Özkuyumcu, "İbn Beşkûvâl", a.e., XIX, 377.

MEHMET EFENDİOĞLU

MÜSEMME

(مشمن)

Divan şiirinde sekizer mısralık bendlerden oluşan musammat şeklindeki manzume (bk. MUSAMMAT).

MÜSEMME

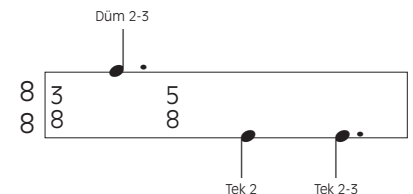
(مشمن)

Türk müzikisi usullerinden.

Arapça'da "sekizli, sekiz parçadan meydana gelmiş" anlamındaki **müsemmen** kelimesi Türk müzikisinde küçük usullerden birini ifade eder. Bestekâr hânende Hacı Ârif Bey tarafından bulunup yine ilk defa onun tarafından kullanıldığı kabul edilen usul ayrıca "katikofti" (katakofiti) adıyla da anılır. Ancak Yunanca "katakopto"dan geldiği anlaşılan, daha çok eski besteci ve müelliflerin kullandığı bu kelimenin argoda "uydurma, yalan söyleme" mânasına geldiği göz önüne alındığında bunun ne münasebetle bir müzik terimi olarak kullanıldığı anlaşılamamaktadır.

Usul, sekiz zamanlı olup bir üç zamanla bir beş zamanın veya başka bir ifadeyle bir semâi ve bir Türk aksağının birbirine eklenmesiyle meydana gelmiştir. Bunun aksi, yani bir Türk aksağı ile bir semâinin birleşmesinden oluştuğu da söylenebilir. Diğer pek çok usulün çeşitli mertebelerinin kullanılmış olmasına rağmen müsem-

Müsemmen usulünün sematik gösterilişi

men usulünün sadece 8/8'lik mertebesi kullanılmıştır. Bu usulle daha çok şarkı türkü, oyun havası ve ilâhî gibi küçük formdaki eserler ölçülmüştür.

Hacı Ârif Bey'in İsfahan makamında, "Düşme âşık hayâle yağma yok" ve uzzâl makamında, "Kamer-çehre perî-rû tende cânım"; Lemi Atlı'nın hüzzam makamında, "Leyl olur ki hüzn içinde her nefes bir âh olur"; Giriftzen Âsım Bey'in rast makamında, "Hâbgâh-ı yâre girdim arz için ahvâlimi"; Emin Ongan'ın uşşak makamında, "Gönümün bir hâli var ki gam değil kasvet değil" mısraıyla başlayan şarkıları bu usulle ölçülmüş eserlerden bazılarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tanbûrî Cemil Bey, *Rehber-i Mûsikî*, İstanbul 1321, s. 47, 139; Subhi Ezgi, *Nazarî-Arnelî Türk Musikîsi*, İstanbul 1935, II, 37; Özkan, *TMNU*, s. 593-595; H. Sâdeddin Arel, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı Dersleri*, Ankara 1991, s. 95, 97; Sadettin Heper, "Türk Musikisinde Usuller", *MM*, sy. 345 (1978), s. 11-12.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

MÜSENNÂ

(المثنى)

Çift ve karşılıklı yazılmış aynalı yazı.

Sözlükte "iki kısım veya iki parçadan oluşan, ikili, iki katlı" anlamındaki **müsenâ** kelimesi terim olarak "düz istifli veya girift, çift ve karşılıklı şekilde yazılmış yazı, aynalı yazı" demektir. Soldaki ikinci kısım sağdaki asıl yazının ters şeklidir. Kaynaklarda **müteâkis**, **mütekâbil**, **mütenâzır**, **tev'emân** adlarıyla da geçen bu tarz yazı hakkında İbnü'n-Nedîm "te'im" (bir karında iki çocuk) kelimesini kullanır (*el-Fihrist*, s. 11).

Âlî Mustafa Efendi *Menâkıb-ı Hünerverân*'da, Baysungur'un sarayında çalışan XV. yüzyıl hattatlarından Molla Can Kâşî'nin "şikeste- beste" adında bir yazı tarzı geliştirdiğini, bu yazı için biri siyah iki renk kâğıt kullandığını, yazılacak ibarenin bir

Ömer Vasfi Efendi'nin ve Ârif Efendi'nin celi sülüs müsennâ levhaları

kısının bir sayfaya, diğer kısmının başka bir sayfaya yazıldıktan sonra bunların üst üste konulmasıyla şekillendirildiğini kaydeder. Bu tarz sülüs hatla yazılmış, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde saklanan (FY, nr. 1426) ve Sultan Ali Meşhedî'nin öğrencisi Zeynüddin Mahmûd tarafından aşağı-yukarı aynı satıra değişik renkte yazılmış olan "Tevekkeltü bi-mağfireti'l-müheymin" ibaresiyle "Hüve'l-gafûrüz-zürrahme" ibaresi şikeste-beste yazı tarzına göre düzenlenmiştir. Fakat bu şekilde hazırlanmış kompozisyonlar müsennâ tarzına uymamaktadır. Âlî Mustafa Efendi ile aynı yıllarda yaşamış olan İranlı müellif Kadî Mir Ahmed Münşî-i Kummî *Gülistân-ı Hüner* adlı kitabında, müsennânın XV. yüzyıl şair ve hattatlarından Mecnûn adlı bir sanatkâr tarafından bulunduğunu, onun ayrıca bu usulü yazıdan başka insan, kuş, çiçek ve başka şeylere de uyguladığını bildirir. Fezâilî, Molla Cân Kâşî ile Mecnûn'un sanatı arasındaki farkı "sade" ve "süslü" kelimeleriyle hulâsa ederek birincisinin bu tarzın sade tarafını, ikincisinin sülüs tarafını tercih ettiğini ileri sürer ve *Atlasu haş* adlı eserinde gençliğinde bu tarzda yazılmış yazılar gördüğünü ve babasının buna "hatt-ı Mecnûnî" adını verdiğini kaydeder.

Müsenâ bir hat cinsi olmayıp bir yazı biçimidir ve her çeşit hatla şekillendirilebilir. Yazılış tarzı şöyledir: Herhangi bir ibare yazıldıktan sonra şeffaf bir kâğıda kenarlarından dikkatle çizilir. Bu kâğıt tersi-

ne çevrilerek evvelki ibare ile her ikisinin uçları birbirine değecek veya geçecek şekilde tekrar çizilir. Daha sonra kenarları tesbit edilen bu ters bölümdeki yazıların içi mürekkeple doldurulur. Nâdiren normal ibarenin sol taraftan başladığı da görülmüştür.

İran sahasında XII. asırda, İran Selçukluları devrinde bir kumaş üzerine beyzî şekilde iki kere tekrar edilerek yazılmış "لا تamen الموت فى طرف و لا نفس" ibaresine rastlanmaktadır. Bu kumaş parçası halen Washington D. C. Tekstil Müzesi'nde bulunmaktadır. XVI. yüzyılda Şah Abbâs-ı Kebîr zamanında İsfahan'da inşa edilen Mescid-i Şâh eyvanı üstüne satrançlı küfî hatla işlenmiş olan müsennâ Âlî İmrân sûresinin 18. âyeti binaya ayrı bir görünüm kazandırmaktadır. İran muhitinde müsennânın sayısız örnekleri vardır.

Osmanlı döneminde müsennâ yazıda Türk hattatlarının çok cazip eserler meydana getirdikleri ve âdetâ yazı ile resim ve grafik sanatını birleştirdikleri görülür. Büyük hattatlar dışında halk arasında yetişmiş hattatlar da müsennâ yazıya ilgi göstermişler küfî hatla camiler resmetmişler, sülüs hatla çifte "vav"lar, kelime-i tevhidler, Allah, Muhammed, Ali kelimelerini yazmışlar, bunun dışında yazıyla kuşlar, kandiller, ibrikler, taçlar, kavuklar yapmışlardır. Bilhassa XIV ve XV. yüzyıllarda Bursa ve Edirne'de yapılan camilerde müsennâ yazılara çokça rastlanır. 1855 Bursa depreminin ardından Bursa'ya gönderilen hattat

Celi sülüs müsennâ lafza-i celâl (Ü Ktp., AY, nr. 6489)

